

Človeka kar strese, ko pomisli, kaj vse smo zagrešili s površnim aktivizmom. Veliko spominskih plošč je razsutih po slovenski deželi z netočnimi napisi, veliko izklesanih kamnov s patetičnimi in dolgoveznimi besedili, ki jih živ krst ne razume, prav redek pa je tisti, ki jih sploh prebere. Nemalo je primerov, ko so za padlega vklesali človeka, ki je potem sam prebral vest o svoji junaški smrti, pa se je zgodilo tudi to, da imamo Slovenci dan vstaje 22. julija namesto 16. julija, ko je pri Pečarju od partizanske krogle padel prvi nemški vojak. O aktivistično napihnjeni akciji pod Šmarno goro sem slišal praviti celo to, da tisti človek, na katerega so tedaj streljali naši prvi »vstaši«, hodi živ in zdrav in da prejema socialistično pokojnino. Skoraj bi lahko rekel, da sem takšnih površnih aktivizmov že kar vaje. Pa vendar sem bil ogorčen, ko sem se oni dan ustavil v Markovcu pri Ložu in na spominskem obeležju sredi vasi prebral: »V tem kraju je bila ustanovljena 23. X. 1943 XIII. SNOUB Mirka Bračiča«.

Pustimo ob strani, da so se postavljavci spomenika v datumu ušteli kar za cel mesec, čeprav tudi to ni vseeno, saj so brigadno življenjsko dobo skrajšali za polnih 30 dni. Huje se mi zdi, da si več ne upamo stopiti niti kilometer navkreber v osamljeno hribovsko vas, kjer je bilo resnično prizorišče zgodovinskega dogodka, pa čeprav vodi tja kar lepa in za avtomobile vozna cesta. Ali je Knežja njiva kaj manj zaslužna od Markovca? Ne, še malo ne. Knežja njiva ni poznala izdajalca. V njej so našli zatočišče prvi ranjeni partizani iz napada na Lož. Tu pri Stefanu je bila javka za Rakovsko četo ob njenem nastajanju in še marsikaj. Toda Franc Strle-Stefan, eden najsposobnejših in najbolj znanih notranjskih aktivistov, je padel; zdaj je vas pozabljena, mi pa mislimo samo še na to, kako bi razviili turizem po gladkih asfaltnih cestah in se v dolini bahali s tistim, kar se je bilo zgodilo v hribih. To je nezvestoba do tistih preprostih hribovskih ljudi, ki so bili najzvestejši podporniki in zavezniki partizanov, pa so še kako veseli, če se jih kak partizan vsaj kdaj pa kdaj malo spomni. Zato bi rekel, da bi bilo prav, če se to spominsko obeležje prestavi tja, kamor spada, torej na Knežjo njivo. Lovci, ki se tam zbiramo vsako jesen, bomo poskrbeli, da bo spomenik obiskan in obdan s cvetjem.

Drugo, kar me moti pri tem napisu, je ime brigade. Kakor da ob nastanku ni dobila častnega naziva Loška. Lahko bi ta naziv navedli vsaj v oklepaju,

*Ta napis je povzročil
polemiko: str. 5, 24, 715*

*Tone Sraj-Aljoša, prvoborec
in organizator osvobodilnega gibanja
na Blokah, eden izmed žrtev Bračičeve
samovolje*

toda očitno se ga nekateri po krivem sramujejo. Res so si borci te brigade kasneje priborili častni naziv »Mirka Bračiča« kot veliko bojno odličje, s tem pa ni rečeno, da je bil ta brigadni vzornik zaslužnejši od revolucionarne preteklosti Loža in Loške doline, saj notranjski partizani Bračiča vse predobro poznamo. Če je kateri kraj v Sloveniji zaslužil, da se po njem imenuje kakšna partizanska enota, je bil to prav gotovo Lož oziroma Loška dolina, ki sta že leta 1918 pometla z buržoaznimi oblastniki in postavila oblast revolucionarjev, ki je trajala teden dni. Leta 1920 je bil v Ložu za komunističnega župana izvoljen udeleženec oktobrske revolucije Žan Bravec, leta 1936 pa so na občinsko krmilo v Ložu in Starem trgu prišli nosilci kmečko-delavske liste, gibanja, ki ga je vodila partija, in so nato ostali zakoniti predstavniki revolucionarnega ljudstva vse do velike laške ofenzive leta 1942, ko so bili zločinsko ubiti. Postreljenih je bilo 166 fantov, mož in žensk, čez 470 interniranih, požganih pa 288 domačij. Loška dolina je bila herojska dolina, nikoli pokorjena, kakor je bila herojska tudi ilegalna Ljubljana, čeprav po žrtvah prekaša tudi to. Zato, kadar se bo popravljaj napis na tem spomeniku, naj se pritakne kasnejšemu brigadnemu nazivu tudi prvi častni in neomadeževani naziv »Loška«.

K temu polemičnemu pisanju pa me je spodbodla tudi knjiga Lada Ambrožiča-Novljana »Pohod štirinajste«, ki je sicer zelo tehtno delo in vsebuje le nekaj netočnosti in netočnih ocen. Najhujši spodrsrljaj je Novljan zakrivil ravno pri historični označbi Bračičeve brigade na strani 44, kjer pravi: »Bračičevo brigado so ustanovili po italijanski kapitulaciji iz množice novo mobiliziranih partizanov in iz jedra, ki ga je sestavljal poveljniški kader iz drugih, starih brigad. Formirana je bila 23. septembra 1943 v Begunjah pri Cerknici. Spočetka se je imenovala po kraju ustanovitve, Loška. Vanjo so uvrstili veliko ujetih belogardistov, kar je razrahljalo njeno bojno moč. V jesenski nemški ofenzivi leta 1943 pa so mnogi belogardisti dezertirali, ostalo pa je dobro in bojevito jedro...« Najprej moramo Ambrožiča zavrniti glede kraja ustanovitve, o čemer obstajajo tudi pisani dokazi iz tistih dni. V poročilu štaba 14. divizije Glavnemu štabu NOV in PO Slovenije z dne 23. IX 1943 (Zbornik VI., knjiga 7., str. 204)

piše o ustanovitvi Loške brigade naslednje: »Danes so se zbrali borci Loške brigade, katera šteje 450 mož (20 puškomitraljezov, 10 težkih, dva lahka minometa). Naš vojni kurat tov. Lampret je opravil zaprisego borcev te brigade.«

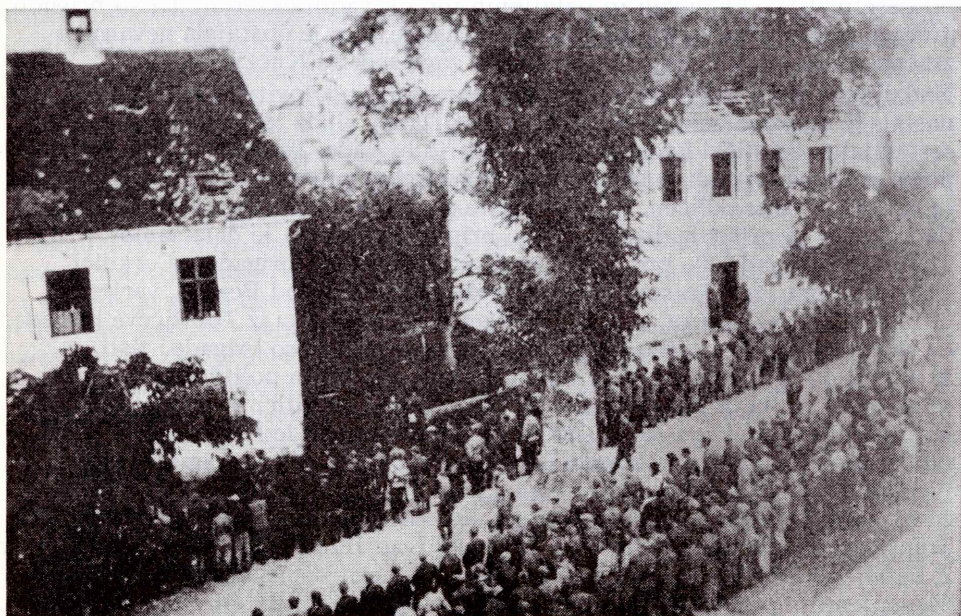
O kraju ustanovitve oziroma zaprisege ni v uradnih dokumentih nikjer ničesar napisanega, pač pa pravi poročilo istega štaba z dne 24. IX. 1943 (prav tam, str. 218): »Loška brigada je tek formirana i zauzima položaje oko Cerknice i Grahova (pravilno Grahovega). I ova brigada će u zajednici sa I. brigadom rušiti prugu...« Iz tega je mogoče sklepati, da je Loška brigada 24. septembra šele prihajala na področje Cerknice in Begunj, njeno bivanje in boje okoli Rakeka (pri Cerknici in Begunjah) pa lahko spremljamo po divizijskih poročilih od 26. septembra 1943 dalje, to pa pomeni, da je prej ni bilo tam. In vendar je treba povedati, da obstaja tudi pismeno pričevanje, ki potrjuje naše domneve in ustne vire o kraju ustanovitve Loške brigade. To pismeno pričevanje predstavlja beležka Marte Pavlinove-Brine, ki jo hranim v prepisu. Brina si je med drugim zapisovala datume in kraje nastopov (mitingov) kulturniške skupine 14. divizije, pa je na 9. listu beležnice pod zaporedno številko 10 zapisala: »23. sept. Knežja njiva, Loška brigada (prisega).« Torej je Loška brigada zaprisegla 23. septembra 1943 na Knežji njivi in ne v Begunjah. Iz Brinine beležnice nadalje izhaja, da je Loška brigada prisegla še enkrat in sicer 12. oktobra 1943 v Selščku, ko se je bila pomnožila z novinci s Primorskega. V Begunjah je že pred 23. septembrom 1943 zaprisegla Tomšičeva brigada in se fotografija s prisege v Begunjah zmotno pripisuje Loški oziroma Bračičevi. Morda je Ambrožiča premotila prav ta fotografija.

Ob ustanovitvi 13. SNOB »Loške«, kasnejše udarne brigade Mirka Bračiča, je treba povedati, da je bila zaprisega na Knežji njivi le zadnje dejanje daljšega razvojnega procesa nastajajoče brigade. Okrožni odbor OF Cerknica že 16. septembra 1943 poroča izvršnemu odboru OF, da so mobilizacijo izvedli v vsem okrožju in da so se vsi mobiliziranci odzvali mobilizacijskim pozivom. Novinci so se zbirali po vaseh Loške doline, nato pa so odšli v Stari trg pri Ložu, kjer so jih dr. Lado Lovrenčič in še dva ruska oficirja razporedili po desetinah, vodih, četah in bataljonih ter jih vadili eksercir. Tu so brigado prevzeli poveljniški kadri iz Tomšičeve brigade. Ker je obstajala nevarnost zračnega napada, so brigado popeljali k zaprisegi na Knežjo njivo. Nadalje moramo Ambrožiča popraviti v pavšalni ugotovitvi, da je brigada nastala iz množice novo mobiliziranih partizanov »in iz jedra, ki ga je sestavljal poveljniški kader iz drugih, starih brigad«. Teza, da je maloštevilni poveljniški kader tudi jedro brigade, je vsekakor problematična, pa čeprav je bil kader zares odličen. Na tem mestu pa moramo tudi povedati, da ta kader ni prišel iz drugih, starih brigad, temveč ga je dala samo Tomšičeva brigada. Po porazu 3. bataljona Tomšičeve brigade v Cerknici 19. septembra 1943, ko smo bili na položajih zahodno od Begunj, verjetno je bilo to 21. septembra, smo bili pozvani vsi stari borci iz Tomšičeve brigade, da se prostovoljno javimo za funkcionarje v novo Loško brigado: tisti, ki so bili dotlej borci, naj bi v Loški postali vodniki in politdelegati, tisti, ki so bili vodniki in politdelegati, pa bi postali komandirji in politični komisarji čet. Odziv pa je bil slab, zato je štab določil le kadre za Loško od bataljona navzgor. Za komandanta 13. SNOB Loške je bil imenovan Franc Bobnar-Gedžo, dotedanji komandant 1. bataljona Tomšičeve, za njegovega namestnika Jože Jerman, dotedanji komandant 4. bataljona Tomšičeve, za političnega komisarja Loške Ivan Jezernik-Sokol, dotlej komisar 2. bataljona Tomšičeve. Za namestnika političnega komisarja Loške je bil 24. septembra predlagan Mirko Jeriha z Vevč, ki je bil dotlej v Rabski brigadi.

Komandant 1. bataljona Loške je postal Jože Jakič-Dušan, dotlej namestnik komandanta 2. bataljona Tomšičeve, politični komisar pa prav tako stari tomšičevac Tone Turnher, dotlej politični komisar artilerijskega divizionarja. Komandant 2. bataljona Loške je bil Duško Remih, dotlej komandir 2. čete 3. bataljona Tomšičeve, komandant 3. bataljona Loške pa Bogdan Marčenko-Tiger, dotlej komandir čete v 2. bataljonu Tomšičeve. Vsekakor so bili ti kadri, vsaj kar zadeva bataljonske komandante, odlični in so prekašali celo bataljonske komandante v matični brigadi. Povedati pa je treba, da jih kaj več, če izvzamemo bolničarko Špelo in kurirje, ki so jih komandanti navadno jemali s seboj v prekomando, ni prišlo iz Tomšičeve v Loško brigado. Komandirji čet in vodniki vodov so bili večinoma iz vrst novincev, precej političnih kadrov pa je v Loško prišlo iz Rabske brigade.

Ob teh ugotovitvah moramo opozoriti na zanimiv fenomen. Šerčerjeva brigada je za jedro nove Ljubljanske brigade prispevala cel svoj 2. bataljon. To je na eni strani zelo prizadelo matično brigado, na drugi strani pa ta »naložba« ni prinesla posebnih uspehov. V nasprotju s tem je Tomšičeva brigada izdvojila za Loško številčno sicer zelo šibko kadrovske ekipo, ti kadri pa so bili nekaj najboljšega, kar je Tomšičeva premogla, kar se je hitro poznalo na udarnosti 13. SNOB Loške, ki je med vsemi novimi brigadami pokazala že takoj na začetku največjo bojevitost ter se uspešno kosala celo s starejšimi brigadami, na primer s Šerčerjevo. Vzrok za to je treba iskati v dejstvu, da je bila Loška takoj poslana v najhujši ogenj. Gedžo pa je bil zelo ambiciozen in je svoje enote neusmiljeno gonil v juriše. Po bojevitosti je skušal tekmovati celo s Tomšičevo. Je pa res, da je Bračičeva ob svojih zmagovitih bojih močno krvavela, posebno hude so bile njene izgube v bojih za Kočevje in pri pohodu štirinajste na Štajersko, ko je po Trečkovici ofenzivi ostala tako rekoč samo z enim bataljonom in so morali ob reorganizaciji na Graški gori 23. marca 1944 premestiti iz Šerčerjeve v Bračičevo en cel bataljon. V tej hudi preizkušnji pri pohodu na Štajersko, najhujši preizkušnji,

Zaprisega borcev Tomšičeve brigade v Begunjah pri Cerknici. Ta fotografija se je doslej pripisovala Loški brigadi

kar so jih prestali slovenski partizani, pa se je tudi izkazalo, kolike vrednosti je stara in bojovita sestava borcev. Tomšičeva brigada je na primer kljub najhujšim bojem utrpela najmanjše izgube ter obdržala popolno formacijsko strukturo: tri bataljone, bataljoni po tri čete s skupno 276 borci in funkcionarji, le število vodov se je zmanjšalo. Tako se Ambrožičeva navedba, da so po 23. marcu 1944 brigade Štirinajste divizije imele le po dva bataljona in vsak bataljon po dve četi (Pohod Štirinajste, str. 272 in 274) ne nanaša na Tomšičevo brigado.

Najhuje me je prizadela Ambrožičeva trditev, da so v Loško brigado »uvrstili veliko ujetih belogardistov, kar je razrahljalo njeno bojno moč, v jesenski nemški ofenzivi 1. 1943, ko so mnogi belogardisti dezertirali, pa je v brigadi ostalo dobro in bojovito jedro...« Tu gre spet za eno izmed pavšalnih in nepreverjenih ocen, ki na Loško brigado in na tisti del Notranjske neupravičeno meče slabo luč, z dejansko stvarnostjo pa v bistvu nima nobene zveze. Namreč dejstvo, da je Gedžo zmerjal svoje borce »z belogardejcima«, ko jih je gonil na položaj in na juriš, še ni noben zgodovinski dokaz. Zadevo je treba najprej raziskati, šele nato pa izreči sodbo. Ker tega ni storil on, moram storiti jaz.

O številu belogardistov na Notranjskem obstajajo zelo točni podatki. Na področju, ki bi prišlo v poštev za mobilizacijo novincev za Loško brigado, so pred italijansko kapitulacijo obstajale belogardistične postojanke naslednjih jakosti: na Hribu v Loškem potoku 169 mož, na Fari pri Novi vasi 167 mož in v Begunjah pri Cerknici 216 mož (Franček Saje, Belogardizem, str. 418, 420 in 407). Te belogardiste pa sta neposredno po zajetju vključili v svoje vrste Šerčerjeva in Gradnikova brigada, zadnja daleč največ, razen tistih seveda, ki so bili po natančnih podatkih Varnostno obveščevalne službe za Notranjsko odbrani in poslani na sojenje v Kočevje, teh pa ni bilo ravno malo. Ko se je Gradnikova brigada pripravljala za vrnitev na Primorsko, je večji del teh belogardistov prepustila Tomšičevi brigadi, kjer jih je bilo, kot sklepam po ohranjenem seznamu 3. bataljona, zares zelo veliko. To ni nič čudnega, saj že zdrava pamet govori za to, da je bilo treba belogardiste vključiti v stare, politično in vojaško močne brigade, kjer jih je bilo mogoče tudi najlažje asimilirati oziroma prevzgojiti. Iz Gradnikove za Loško se je na Lazah pri Gornjem Jezeru, kot mi je povedal Jože Maček, odločila le skupina petnajstih borcev, od katerih jih je polovico, torej največ osem, poprej bilo pri beli gardi na Blokah. Pač pa so bili v Loško brigado vključeni belogardisti iz nekdanjih postojank v Grahovem, Danah in Pudobu, pa še ti ne vsi.

Tudi o številu grahovskih belogardistov imamo natančne podatke. Pred kapitulacijo Italije jih je bilo 45 (prav tam, str. 422), le za postojanki v Danah in Pudobu ni točnih podatkov. Avgusta 1942 je število belogardistov v Loški dolini naraslo na 58. Naslednje leto jih je bilo šest izločenih v boju, nekaj jih je prišlo iz Ljubljane, nekaj pa so jih nabrali na novo med izpuščenimi interniranci, kljub temu pa njihovo številčno stanje ni nikdar doseglo številke 100. Vinko Mlakar pravi, da jih je bilo 75. Vsekakor je navedba v dnevniku Luke Suhodolca, češ da se je v Pudobu predalo okoli 150 belih (Zbornik, VI., knjiga 7., str. 529), močno pretirana. To sklepam po izjavah mnogih prič, od katerih je Vinko Mlakar povedal najvišjo številko. Po kapitulaciji Italije so se v Pudobu razen matične bele posadke združili še belogardisti iz nekdanjih postojank v Danah in Grahovem. Šerčerjeva je bele v Pudobu napadla 13. septembra proti večeru. Prva in glavna posadka pri cerkvi se je vdala brez hujšega odpora. Jože Vidmar, ki je bil takrat pri notranjskem VOSU, ta varnostna enota pa je ujetnike takoj prevzela in zastražila, pravi, da se je iz te prve postojanke vdalo nekaj čez 90 mož,

od teh je eden poskušal pobegniti, pa je bil smrtno zadet. Pač pa se je vdaji trdovratno uprla posadka v utrjenem gasilskem domu na drugi strani Pudoba.

Iz nje sta še pred spopadom pobegnili dva belogardista, ki sta že poprej vzdrževala zvezo s partizani, proti jutru pa se je iz obkoljene postojanke po megli iztihotapilo 15 belih, dva sta med potjo dezertirala, 13 pa se jih je prebilo k Nemcem na Rakek. Zjutraj je preostale bele Šerčerjeva brigada s topovi in tanki uničila. Ujetnikov tu ni bilo: trije so padli že med bojem, preostalih 7 pa so besni borci Šerčerjeve brigade postrelili ob vdoru v utrdbe.

Te nadrobnosti navajam zategadelj, da bi lahko računsko preverili izjavi Vinka Mlakarja in Jožeta Vidmarja. Če vzamemo, da je bilo v Pudobu 75 belih, iz Grahovega vemo, da jih je bilo 45, bi jih bilo skupaj 120. Enajst jih je padlo, 4 so dezertirali, 13 pa se jih je prebilo na Rakek, skupno torej 28, ostane jih 92, kar se ujema z navedbo Jožeta Vidmarja. Od tega števila 92 je bilo še isto noč obsojenih na smrt 6 belih, 21 pa jih je bilo prepeljanih na sojenje v Kočevje. Vse je zadela zaslužena kazen, zakaj ti ljudje so bili zagrešili hude zločine in povzročili veliko zla. Za primer navajam samo Albina Hauptmana iz Dan. Ta je 28. julija 1942 preoblečen v italijansko uniformo iz kabine italijanskega kamiona pred Špetnakovo štaljo v Podcerkvi kazal italijanskemu oficirju, katere Podcerklane je treba postreliti. Tako je hotel pokazati tudi odbornika narodnoosvobodilnega odbora Jakoba Kotnika, Andretovega. Rekel je: »Quello grande (tisti veliki)!« Ker pa je slabo videl, je pri tem pokazal na Adolfa Turšiča, Jakopcovega in je potem ta padel namesto Jakoba. Drugi dan se je Albin prišel opravičit k Jakopcevim, češ da je njihov Adolf padel po nedolžnem in da naj oprostijo tej njegovi pomoti, Andretojemu Jakobu pa je pred odgonom v internacijo dejal: »Imaš srečo, da sem se zmotil...« Potem so bili še drugi taki obrezumljenci, ki so pretepali, mučili in streljali ujete partizane, kazali Italijanom pota po gozdovih in partizanom postavljali zasede, pri čemer je padlo več borcev in aktivistov. V Pudobu je bila znana mučilnica, kjer so obsojali tiste, ki so bili osumljeni sodelovanja s partizani, med drugim tudi s petdesetimi batinami z opasačem po goli riti itd. itd. Toliko na rob naši razpravi, ker še dandanes pogosto slišimo, da so beli padali po nedolžnem, kakor da niso bili izdajalci že s tem, ko so prevzeli tujčevo orožje in ga naperili proti lastnim bratom.

Vrnimo se sedaj v Pudob k naši številki 92 ujetih belogardistov, pa odštejmo še tistih 27 obsojenih na smrt, kar je zelo točno ugotovljeno v belogardističnih Črnih bukvah! Tako dobimo ostanek 65 ujetih belogardistov, ki so za orožje prijeli večinoma pod pritiskom in se niso huje pregrešili nad ljudstvom, ali kot pogosto rečemo, ki so bili zapeljani. Vinko Mlakar mi je izjavil, da je 32 nekdanjih belogardistov iz Pudoba odšlo na Mašun, kjer so jih vključili v Šerčerjevo brigado, med njimi je bil tudi on sam. Potemtakem jih je s Pudoba, Grahovega in Dan za Loško brigado ostalo 33. Prištejmo še tistih 8 z Blok, pa dobimo številko borih 41 bivših belogardistov, kar je komaj ena enajstinka od skupno 450 borcev, kolikor jih je bilo navzočih pri zapirsegih na Knežji njivi. To je zares neznatno število v primerjavi s tistim v Tomšičevi, saj je bilo samo v 3. bataljonu Tomšičeve trikrat toliko belogardistov kot v Loški.

Zdaj se postavlja vprašanje: iz kakšnega moštva je bila sestavljena Loška brigada. Zelo veliko je bilo mlajših od 18. leta. Nadalje je bilo veliko bivših internirancev, ki so se vračali na domove od marca 1943 dalje, pa se jim je na različne načine posrečilo izogniti se službi pri belogardistih, nekateri pa so se vrnili tudi že po kapitulaciji. Vse to so bili pošteni Notranjci, ki so sovražili fašizem in bele prav tako. V začetku oktobra 1943 je prišlo

v 13. SNOB Loško veliko novincev s Primorskega in 8. oktobra 1943 znaša njeno številčno stanje brez odsotnih že 650 moških.

Za konec še nekaj o čiščenju brigade. Dezertacije bivših belogardistov so se začele že pri bojih okoli Rakeka. Ušle so na primer cele mitralješke trojke in borci iz stražarskega mesta. Ti ubežniki pa niso bili samo bivši belogardisti. Marsikdo se je ustrašil vojskovanja in smrti, pa jo je popihal v zaledje, kar se je dogajalo tudi v drugih enotah. O nemški ofenzivi pa je treba reči, da je bil njen učinek v smislu čiščenja partizanskih enot hudo negativen, ker je ta ofenziva prišla dosti prezgodaj, ko nove brigade še niso bile utrjene, ker so bile razmere dosti neugodnejše kot med veliko italijansko ofenzivo, saj je zapadel že prvi sneg, gozdovi so bili brez listja, pa tudi gladovanja je bilo več. Zato se je s partizanskih brigad osulo tudi politično zdravo moštvo in so nekatere brigade popolnoma razpadle, kar pa se z Loško oziroma z Bračičevo ni zgodilo. Loška brigada je v tej ofenzivi doživela eno izmed najhujših kalvarij med vsemi slovenskimi brigadami, o čemer priča tudi tragično doživetje Franceta Bravca iz Loža. Borci so se ohranili tako, da so jedli surovo mulje meso. Zares predan do dna duše stvari velikega osvobodilnega boja je moral biti, kdor je vztrajal v njenih vrstah. V vrstah Bračičeve pa so ostali tudi mnogi bivši belogardisti, če jih sploh lahko tako imenujemo, in se med drugim izkazali tudi pri pohodu na Štajersko, s čimer so oprali vsako temno sled iz svoje preteklosti. Iz zgodovine 13. SNOUB Mirka Bračiča naj se zato izbrišejo zmotne ocene o velikem številu bivših belogardistov, ker ne ustrezajo resnici in so tudi krivične!

Ob prebiranju letošnje pete številke »Borca« sem opazila na strani 380 fotografijo prvoborca Toneta Šraja-Aljoše in spremno besedilo k njej. Vprašujem uredniški odbor revije, kaj pomenijo besede »eden izmed žrtev Bračičeve samovolje«. V članku samem pa me je zbodel čuden poudarek »s tem pa ni rečeno, da je bil ta brigadni vzornik zaslužnejši od revolucionarne preteklosti Loža in Loške doline, saj notranjski partizani Bračiča vse predobro poznamo«. Tu gre nesporno za komandanta XIV. divizije, narodnega heroja Mirka Bračiča, po katerem so poimenovane v Sloveniji nekatere šole in vojašnica. Kako je mogoče, da je nenadoma potrebno popravljati napis na spomeniku v spomin na ustanovitev Loške brigade, ki se je kasneje preimenovala v Bračičevo? Zakaj bi bilo ime narodnega heroja manj častno in omadeževano? Vse te besede so nerazložena namigovanja, ki jih uredniški odbor nikakor ne bi smel objaviti.

Ime narodnega heroja je ljudem simbol pribojevanih pridobitev osvobodilnega boja in ko bo na primer v šolah učitelj govoril o liku junakov, bo pač v zadregi, če mu bo učenec lahko oporekal verodostojnost. Revija je dovolj razširjena, namigovanja so neprikrita, ni znano, ali govori pisec v svoji osebi ali v imenu vseh notranjskih partizanov. Ali se uredniški odbor zaveda odgovornosti ob teži sproženih namigovanj? Ali naj sedaj snemamo junaške zastave, odstranjujemo spominske plošče? Ali sprožimo celo posmrtni proces? Napaka, ki je bila objavljena z objavo Strletovega članka, je nepopravljiva, škoduje ne le ugledu prizadetega heroja, ki se sam žal ne more več braniti, temveč tudi ugledu partizanskega vojskovanja nasploh. Vprašam, kaj boste storili?

Marta Paulin-Brina

Tovarišica Marta Paulin-Brina se v svojem pismu naslovljenem uredniškemu odboru, upravičeno vznemirja ob spremnem besedilu k fotografiji prvoborca Toneta Šraja, objavljeni na 380. strani letošnje pete številke naše revije. Že v šesti številki je uredniški odbor izrazil obžalovanje, da je zaradi premajhne budnosti glavnega in odgovornega urednika prišlo do objave fotografije in takšnega spremnega besedila.

Rokopis članka Franceta Strleta je poleg glavnega in odgovornega urednika pred objavo prebral še en član uredniškega odbora kot recenzent, ki pa ni videl fotografije in spremnega besedila k tej fotografiji. V Strletovem članku je videl avtorjevo nejevoljo nad podatki na spominskem obeležju, ki so ga postavili v čast ustanovitve Loške, pozneje Bračičeve brigade. Videl je predvsem to, da avtorja moti kraj, kamor so postavili spominsko obeležje: v Markovec, namesto v Knežjo njivo, kjer je bila brigada res ustanovljena. Moti ga, da so se v datumu ušteli za cel mesec in da niso vsaj v oklepaju navedli prvotnega imena brigade »Loška«. Recenzent v tej nejevolji in tudi v Strletovem predlogu, naj bi spominsko obeležje premestili v Knežjo njivo, popravili podatek o rojstnem dnevu brigade in h kasnejšemu brigadnemu nazivu

pritaknili še prvotni naziv, ni videl nič takega, kar bi bilo naperjeno proti komurkoli, zlasti pa proti partizanskemu vojskovanju, čeprav ga je motilo Strletovo primerjanje med zaslugami nekega širšega območja in posameznika. Drugačen pomen dobi seveda Strletov članek z objavljeno fotografijo Toneta Šraja s takšnim spremnim besedilom. Šele s tem postane jasno, da je Strle nejevoljen tudi zaradi tega, ker so brigadi januarja 1944. leta sploh dali ime po narodnem heroju Mirku Bračiču. Zato uredniški odbor ponovno obžaluje, da je prišlo do objave takšnega spremnega besedila k Šrajevi fotografiji in do objave nekaterih namigovanj v samem članku.

Uredniški odbor pa tudi ob tej priliki sodi, da je prav, da pisci (tudi France Strle) opozarjajo na razne netočnosti na spomenikih ali v knjigah in da na vsa vprašanja, ki jih postavlja tovarišica Marta Paulin-Brina, vendarle ni mogoče odgovoriti samo z da ali ne.

Menimo, da niso nobeni podatki na spomenikih vklesani pregloboko, da jih ne bi mogli ali ne bi smeli popraviti, če to zahtevajo izsledki zgodovinskih raziskav. Če Strletovi podatki o spominskem obeležju v Markovcu držijo, ni nobenega razloga, da ne bi popravili podatka o rojstnem dnevu brigade in da ne bi zapisali, da se je brigada do januarja 1944 imenovala Loška, nato pa Bračičeva. In verjetno tudi ni nobenega tehtnega razloga zoper takšno spominsko obeležje v Knežji njivi, kjer je bila brigada res ustanovljena.

Kakor ne soglašamo s takšnim posplošenim poskusom Franceta Strleta, da bi razvrednotil zasluge narodnega heroja Mirka Bračiča, ne moremo tudi soglašati z mnenjem, da ne bi smeli kritično ugotavljati in vrednotiti dogodkov in dejanj v naši preteklosti, torej tudi v narodnoosvobodilnem boju. Le-tega niso bojevali bogovi, temveč ljudje s svojimi človeškimi lastnostmi. Treba pa je seveda dogodke in dejanja vrednotiti v tistem prostoru in času ter v vsej njihovi celovitosti, kar pa zahteva od ocenjevalca, raziskovalca veliko truda, znanja, poštenosti, strpnosti itd.

Uredniški odbor

V »Borcu« 8/9 1971 na str. 584 in 585 ste objavili »Pismo Marte Paulin-Brine«, v nadaljevanju pa opravičevanja in stališča uredniškega odbora. Iz obeh besedil, kot tudi iz opombe uredništva v 6/7 številki »Borca«, str. 477, izhaja, da mi pripisujete neke slabe in politično škodljive namene, pri tem pa ste me večkrat omenili s polnim imenom in priimkom. Nikakor ne morem sprejeti podtikanj, da se zavzemam za brisanje Bračičevega imena s spomenika v Markovcu, s šol in vojašnice. Bil sem popolnoma jasen in sem zahteval, da se častno ime »Loška« samo pritakne k imenu 13. SNOUB Mirka Bračiča. Tudi uredniški odbor si napačno razlaga smisel sprennega besedila k Aljošini fotografiji, ko pravi, da »še s tem postaja jasno, da je Strle nejevoljen tudi zaradi tega, ker so brigadi januarja 1944. leta sploh dali ime po narodnem heroju Mirku Bračiču.« Taka ugibanja so brez podlage in jih vsaj s te strani nisem pričakoval. Mirko Bračič je zgodovinska oseba in njegovo ime je odigralo tudi pomembno vlogo pri razvijanju borbenosti v 13. SNOUB, ki je nosila njegovo ime, zato tisti, ki bi skušal izbrisati njegovo ime iz slovenske zgodovine, ne bi izpričeval samo stalinističnih manir, marveč bi bilo njegovo početje tudi jalovo. Jaz se s takimi rečmi ne bom ukvarjal.

380
Brina me skuša moralno onemogočiti z navedbo, češ da slabo pišem o Bračiču, ki (je padel in) »se sam ne more braniti«. Priznam, da sem dregnil v zelo delikatno zadevo. Res je Mirko Bračič mrtev in se sam ne more braniti, toda mrtev je tudi Tone Šraj-Aljoša, partiji in revoluciji do konca zvest, ki se tudi ne more braniti (in se braniti tudi ni mogel, dokler je bil še živ), vendar s to razliko, da so bile Mirku Bračiču po smrti priznane vse časti, Aljoši pa so bile s smrtjo vse časti odvzete in mu jih še do danes ni nihče vrnil. Zahtevo, da se Tonetu Šraju-Aljoši časti vrnejo, je letos postavila občinska organizacija Zveze združenj borcev NOV Cerknica in v ta namen sestavila posebno delegacijo, v kateri so Matevž Hace, Franc Levec in Jože Telič. Najbrž je imela za to utemeljene razloge.

Brina pravi, da je napaka, ki je bila napravljena z objavo mojega članka »O ustanovitvi loške brigade« nepopravljiva, ki škoduje ne le ugledu prizadetega heroja, temveč škoduje ugledu partizanskega vojskovanja nasploh. S tem daje mojemu pisanju nič manj kot protinarodni značaj, kar je sicer zelo drzno, ni pa z ničemer podprto. Vsekakor je problematično že posploševanje iz enega samega človeka na celotno partizansko vojskovanje, saj bi to pomenilo pripisati napake posameznih sopotnikov revolucije revoluciji sami, ki je bila v svojih osnovah čista in plemenita. Nadroben pogled v zgodovino naše revolucije namreč pokaže, da se je Komunistična partija, ki je narodno-osvobodilno gibanje vodila, vseskozi borila proti raznim slabostim v partizanskih vrstah. O tem priča zlasti partijska konferenca na Rogu od 3. do 5. julija 1942, na kateri so Boris Kidrič in drugi govorili tudi o samovolji nekaterih partizanskih poveljnikov, oziroma o tako imenovanem »vojvodstvu«, kot tudi članek Krištofa (Edvarda Kardelja) »O nekaterih nevarnih pojavih v parti-

zanskih vrstah«, objavljen v julijski številki Dela 1942. Kljub taki javni obsojbi slabosti v lastnih vrstah so se pojavi »vojvodstva« vlekli tja v leto 1944. Znan je celo primer in o tem je tedaj »Slovenski poročevalec« javno pisal, ko so morali vojaški pravosodni organi poseči po najhujših kaznih, da bi samovoljo zatrli. Tako sta bila s sodbo vojaškega sodišča 7. korpusa 6. maja 1944 komisar in komandant istrskega odreda zaradi »vojvodstva, samovolje, nedisciipline in brutalnega odnosa do borcev in prebivalcev« obsojena na smrt. Čudno je, da smo takrat, ko se nam je šlo za biti ali ne biti in ko je sovražnikova propaganda vsako našo slabost zlorabljala, lahko zapisovali in govorili resnico, danes pa naj bi to škodovalo ugledu partizanskega vojskovanja sploh. Očitno se Brina zavzema, da je treba resnico »v interesu revolucije« zamolčati, čeravno je bila ravno resnica pglavitno orožje naše revolucije.

Posebej je Brina »zaskrbljena« zavoljo težav, ki naj bi jih moja namigovanja povzročila pri vzgoji mladega rodu. Nasprotno prispevek Jožeta Ažmana »Kaj mislijo mladi o NOV« govori ravno o tem, da mladi ne marajo idealizirane zgodovine, ne marajo svetnikov in legend. Moje trdno prepričanje je, gradim pa ga na znanju iz pedagogike, da moramo mladim predvsem govoriti resnico. To prepričanje mi je utrdila tudi razširjena seja sekcije za razvijanje revolucionarnih tradicij pri republiški konferenci Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije 6. aprila letos, ki je obravnavala teze ZKS o idejno-političnih vprašanjih vzgoje in izobraževanja in teze iz podobne razprave, ki je bila v zvezni skupščini že leta 1968. Na tej seji je predsedujoči Niko Silih posebej poudaril, da je treba z idejnostjo pouka zagotoviti kritični odnos do vsega preteklega in sedanjega, češ da so našo revolucijo spremljali tudi nekatere negativni pojavi, kot so izdajstvo, samovolja in podobno, o katerih je tudi treba govoriti mladim. Le tako mladi ob doraščanju ne bodo zapadali razočaranju in malodušju, temveč bodo sposobni, da kot zrele osebnosti ubežejo pravo pot ob vsaki podobni in za našo družbo kritični situaciji. Morda je ob tem odveč spomniti na Stalina in na njegovo avtoriteto, ki smo jo svoje čase nekritično negovali, a izkazalo se je čisto nekaj drugega. Žal revolucije niso že a priori imune zoper razne velike in male Staline, grbaste Šimne in podobne, pa tudi naša ni bila. Mladi bodo to izvedeli od nas ali pa mimo nas. In prav je, da izvejo, zakaj tisti, ki z lahkoto posega po življenjih svojih tovarišev, revoluciji več škoduje kot koristi. Potemtakem je Brinino cikanje na vzgojno škodo mojega članka tudi brez vsake osnove.

Franci Strle